

Кисельова І. І.,

викладач кафедри англійської мови

Київського університету імені Бориса Грінченка

ВИКОРИСТАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ ПРИ ВИХОВАННІ ТОЛЕРАНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ — МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ НА ЗАНЯТТЯХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розглядається необхідність формування толерантності у сучасної молоді; відзначається сутність педагогічної толерантності; підкреслюється важливість індивідуального підходу у навчанні як суттєва складова цього процесу; вказуються засоби іноземної мови, які сприяють вихованню педагогічної толерантності у студентів — майбутніх учителів.

Ключові слова: толерантність, комунікативна компетентність, професійна спрямованість, індивідуальний підхід.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розвиток сучасної освіти неможливо розглядати окремо від процесів, що відбуваються у світовому співтоваристві, таких як: глобалізація, гуманізація та інформатизація. Світова глобалізація проявляється у всіх сферах життя та діяльності людей, і освіта в цьому плані не є винятком. Україна чітко визначила орієнтир на входження в освітній науковий простір Європи. Однією з передумов цього є реалізація системою вищої освіти України ідей Болонського процесу. Мета сучасної педагогіки — забезпечення всебічного розвитку людини як особистості, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей.

Однією з найактуальніших проблем сучасного світу та сучасної освіти є проблема формування толерантності у сучасної молоді та розповсюдження ідей толерантності в усіх сферах життя та діяльності людини. Толерантність — це не тільки загальнолюдський принцип спільного мирного співіснування, але й «реальна, постійна, багатопланова, діюча та організуюча сила» розвитку суспільства [3, 337]. Процес глобалізації освіти неможливо розглядати окремо від процесу гуманізації, «який пов'язаний з розумінням того, що найбільш важливою цінністю та основним капіталом сучасного суспільства є людина» [1, 159]. Реалізація ідей толерантності є найбільш актуальною, особливо для спеціалістів, які працюватимуть в освітній сфері — майбутніх вчителів. Важливість явища толерантності в суспільстві призвела до проголошення стратегічної задачі освіти XXI ст.: виховання толерантності в людських стосунках, формування менталітету толерантності [4, 584].

Одним з чинників професійної придатності вчителя є комунікативна компетентність, до основних характеристик якої відносяться: терпимість, емоційна стійкість, шанобливе ставлення до різних учасників спілкування, доброзичливість, емпатія, здатність до співпраці, діалогу, мобільність стилю спілкування, адекватна самооцінка. Формування і розвиток цих якостей, які є невід'ємним атрибутом професії фахівця в галузі освіти, стають важливою складовою його професійної підготовки у вищих навчальних закладах. Важливу роль у цьому процесі відіграють заняття з іноземної мови, на яких студенти оволодівають не тільки навичками та вміннями з основних видів мовленнєвої діяльності, але й знайомляться з культурою інших країн. Домогтись прогресу у навчанні можна завдяки застосуванню індивідуального підходу (індивідуальний підбір вправ на практичних заняттях, тем для навчально-дослідних завдань, завдань для самостійної роботи, домашнього читання) до кожного студента, що є проявом толерантного ставлення до суб'єктів навчального процесу і, в свою чергу, може стати прикладом для майбутніх освітян.

Актуальність вирішення проблем, пов'язаних з вихованням толерантності у студентів педагогічних спеціальностей і необхідністю використання індивідуального підходу у навчанні іноземної мови, зумовили вибір теми цієї статті.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання зазначеної проблеми. Аналіз численних джерел з проблеми толерантності дає можливість дійти висновку про те, що формування толерантності як якості або властивості особистості є актуальним напрямком сучасної педагогічної науки і найважливішим завданням системи вищої професійної освіти. Ідеї толерантності містяться в роботах педагогів минулого, а саме: Ж.-Ж. Руссо, М. Монтесорі, К. Роджерса, Фрейберга, К. Н. Вентцеля.

Ця проблема хвилює багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Вона досліджується в різних аспектах. Українські вчені Т. Білоус, О. Волошина, О. Зарвіна, А. Скок, Ю. Тодорцева виокремили та обґрунтували педагогічні умови, розробили модель формування цієї якості. Так, у дослідженні Т. Білоус репрезентовано організаційно-функціональну модель виховання толерантності у студентів вищих педагогічних навчальних закладів у процесі вивчення іноземної мови [2]. Модель формування толерантності у майбутніх учителів, яка складається з цільового, суб'єкт-об'єктного, факторного (педагогічні умови) та результативного блоків запропонована у праці Ю. Тодорцевої [6].

Російські вчені К. О. Абульханова-Славська, Є. Ф. Зеєр, А. Н. Сухов, Н. Н. Обозов вважають, що професійний розвиток особистості визначається діяльністю, тому людину досліджують з позиції її відповідності

професії та професійної успішності. Ідеї формування толерантності представлені також у роботах західних вчених, зокрема: Дж. Локка, М. Монтеня, М. Бубера, В. Франкла, Е. Фромма, М. Уолцера, Б. Е. Рієрдона.

Проблему підвищення ефективності навчального процесу шляхом застосування індивідуального підходу до навчання, а також індивідуалізації навчання як засобу формування комунікативної компетенції тих, хто навчається, досліджували А. Алексюк, Ю. Бабанський, І. Бех, А. Вербицький, М. Гусякова, О. Єфремова, О. Леонтьєв, О. Степанова, П. Сікорський та ін.

Проаналізувавши наукові дослідження, пов'язані з проблемою толерантності та її формування у майбутнього педагога, ми бачимо, що вона посідає важливе місце серед теоретичних праць сучасних науковців. Утім, поєднанню її з проблемою індивідуалізації навчання приділено недостатньо уваги.

Формування цілей статті. Довести необхідність виховання толерантності у майбутніх вчителів, застосовуючи при цьому індивідуальний підхід у навчанні; показати, як це можна робити на заняттях з іноземної мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний стан освіти характеризується тенденцією до гуманізації та гуманітаризації навчання. Цей процес проявляється насамперед у встановленні об'єктно-суб'єктних відносин, тобто той, хто навчається, розглядається не як об'єкт для педагогічних впливів, а як суб'єкт зі своїм внутрішнім світом, системою цінностей, індивідуальними особливостями тощо.

Навчитись толерантній поведінці суб'єкти можуть через культуру мовлення. Неабияку роль у цьому процесі відіграють заняття з іноземної мови. Відбір навчального матеріалу та організація діяльності служать для всебічного і цілісного розвитку особистості. Важливість полягає в активності особистості в цій діяльності. Активізація діяльності студентів на занятті іноземної мови може здійснюватися шляхом занурення їх в іншомовне середовище, завдяки різноманітності творчого підходу, розвитку толерантності. Викладач створює умови для цього, він є товаришем, який направляє і допомагає студентові самореалізовуватися і самовдосконалюватися. Його завданням є розробка такого комплексу вправ, який викликатиме зацікавленість особистості в освіті. Тісна взаємодія викладача та студентів дає змогу безпосередньо вивчати різноманітні індивідуальні та психологічні особливості й відповідним чином обирати методи, прийоми та засоби педагогічного впливу. Відбувається зміна загальноосвітніх парадигм. Традиційна технологія навчання (від знань до умінь) доповнюється новими технологіями, які базуються на закономірностях пізнавальної діяльності, де головною особою виступає студент як суб'єкт освітньої діяльності. Зі зміною освітньої парадигми змінюються цілі педагогічної діяльності, які будуть визначатися самими учасниками освітнього процесу. Позиція авторитаризму з боку педагога змінюється позицією лідерства та партнерства, відповідно змінюються методи та прийоми педагогічної діяльності з директивно-монологічних на діалогові.

Вивчення іноземних мов надає можливість не тільки розвивати лінгвістичну компетенцію, але і знайомити учнів з культурою різних країн. Важливо, щоб разом із зразками художньої культури наводилися опис цінностей, звичаїв, традицій, норм поведінки носіїв іншої культури. Вдало підібраний текст або відеоматеріал є предметом для обговорення та аналізу студентами інформації про культуру, думки автора тексту або дій героїв фільму. Зіставлення елементів культури іншої країни зі знанням рідної культури дає можливість отримати підтвердження ідеї різноманітності культур, усвідомити особливості культурних проявів, зумовлені специфікою економічного, політичного та соціального розвитку, прийняти ці особливості як даність, враховувати їх у взаєминах з носіями інших культур, викликаючи почуття поваги до культурних досягнень іншого народу, причетність до його проблем і труднощів, прагнення до культурного співробітництва із зарубіжними країнами [5].

Матеріал, який вивчається на заняттях, по можливості завжди має співвідноситися з особистим досвідом студентів та їхніми інтересами. Так, наприклад, у процесі ознайомлення з культурою, традиціями, повсякденним життям, соціально-політичною системою, системою освіти Великої Британії та інших англомовних країн ми проводимо паралелі з українськими традиціями, звичками, побутом. Такі знання створюють основу шанобливого, а отже, миролюбного ставлення до культур інших народів і країн. Виховання відбувається успішніше, якщо враховуються об'єктивні умови життя людини. Наше завдання — навчити майбутніх педагогів не оцінювати культури за принципом «краще» або «гірше», необхідно так будувати педагогічний процес, щоб студенти побачили все розмаїття існуючого світу, приймали його багатогранність, не боялися відрізнятись від інших і потім запропоновані нами методи та прийоми використовували у своїй педагогічній діяльності.

Діалог культур є одним з важливих засобів виховання толерантності. Так, наприклад, специфікою мови американців є те, що особливо важливе місце серед типових зворотів мовленнєвого етикету (в американському варіанті англійської мови) відводиться формам вираження подяки, вибачення, а також мовленнєвим одиницям, які допомагають зав'язати та підтримувати дружні контакти. Щоб стати гарним співрозмовником, потрібно вміти помічати гарне у всьому, що стосується іншої людини — її характеру, манери поведінки, речей, що їй належать, місця, де людина народилася, живе, — характерних особливостей людей, що мешкають у її рідному місті, країні. Для того щоб домогтись толерантного ставлення до чого-небудь, викладачеві потрібно заохочувати студентів до пізнавальної діяльності. Важливо надавати цій діяльності змістовно-інтелектуальний і емоційно-позитивний характер. Можна використовувати такі форми роботи: різноманітні види бесід, дискусії, обговорення творів літератури та мистецтва, різного роду рольові ігри тощо. Це дає можливість краще зрозуміти представників іншої культури. В англійській мові є багато мовних і мовленнєвих одиниць, граматичних і лексичних зворотів, які гарантують ввічливість, спокійну манеру початку, ведення і закінчення бесіди, вибачення в тому чи іншому випадку, подяку за запрошення чи якусь послугу.

Курс навчання іноземній мові у вищому навчальному закладі має комунікативно-орієнтований та професійно спрямований характер. Принцип комунікативності передбачає організацію процесу навчання як моделі спілкування, учасники якого володіють певними іншомовними навичками і вміннями, а також здатністю зіставляти мовні засоби з нормами мовної поведінки. Принцип професійної спрямованості реалізується в змісті навчання шляхом використання професійно орієнтованого навчального матеріалу, який вводиться прийомами та методами, які наближають навчальний процес до професійної діяльності, імітуванням професійних ситуацій, більшість з яких містять конфліктний потенціал. Іноземна мова може бути засобом вирішення імітованих ситуацій, відповідно і засобом формування педагогічної толерантності майбутніх учителів [6].

Таким чином, оволодіння формами мовного етикету в системі англійської мови дає змогу студентам застосувати певні моделі спілкування і, занурюючись в емоційно сприятливу атмосферу заняття, набувати разом з відповідними мовними навичками досвід тактовної і доброзичливої поведінки, толерантного ставлення до інших людей, їх цінностей, логіки мислення та форм поведінки. При цьому слід пам'ятати, що кожен студент має навчальну потребу в особистісному підході. Це зобов'язує педагога будувати навчально-виховний процес з урахуванням головних особистісних якостей — цілеспрямованості особистості, її життєвих планів і ціннісних орієнтацій, — спиратися на вікові та індивідуальні особливості студентів. Диференційоване навчання передбачає такі організаційні форми, при яких кожен студент працює на рівні своїх здібностей, долаючи посильну, але достатньо відчутну для нього складність. У цьому полягає суть індивідуального підходу, який допомагає краще засвоїти предмет і передбачає толерантне ставлення до суб'єктів навчального процесу.

Висновки. Необхідність виховання молоді в дусі толерантності об'єктивно зумовлена змінами в усіх сферах життя суспільства. Провідна роль у цьому процесі належить представникам освіти. Викладачі іноземної мови, здійснюючи індивідуальний підхід, повинні проявляти толерантне ставлення до кожної особистості, що є вагомим прикладом для студентів — майбутніх вчителів.

ДЖЕРЕЛА

1. Бех І. Д. Становлення професіонала в сучасних соціальних умовах / І. Д. Бех // Педагогіка толерантності. — 2001. — № 3-4. — С. 157—162.
2. Білоус Т. М. Виховання толерантності в студентів вищих педагогічних навчальних закладів у процесі вивчення іноземної мови : дис. ...канд. пед. наук : 13.00.07 / Тамара Миколаївна Білоус. — К., 2004. — 227 с.
3. Бондырева С. К. Психолого-педагогические проблемы интегрирования образовательного пространства: Избранные труды / С. К. Бондырева. — Москва — Воронеж, 2003. — 435с.
4. Гершунский Б. С. Образовательно-педагогическая прогностика. Теория, методология, практика / Б. С. Гершунский. — М. : Флинта: Наука, 2003. — 764 с.
5. Степанов П. Как воспитать толерантность? / П. Степанов // Народное образование. — 2001. — № 9. — С. 91—95.
6. Тодорцева Ю. В. Формування толерантності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки : дис. ...канд. пед. наук : 13.00.04 / Юлія Вікторівна Тодорцева. — Одеса, 2004. — 276 с.

В статье рассматривается необходимость формирования толерантности у современной молодежи; отмечается сущность педагогической толерантности; подчеркивается важность индивидуального подхода в обучении как существенная составляющая этого процесса; указываются средства иностранного языка, способствующие воспитанию педагогической толерантности у студентов — будущих учителей.

Ключевые слова: толерантность, коммуникативная компетентность, профессиональная направленность, индивидуальный подход.

The article considers the forming of tolerance in the educational system. The essence of pedagogical tolerance, means of foreign languages which assist the forming of pedagogical tolerance of future teachers, the importance of the individual approach in this process are revealed in the article.

Key words: tolerance, communicative competence, professional orientation, individual approach.